

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Ректори Муассисаи байнидавлатии
таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи
Славянии Русияву Тоҷикистон»,
доктори илмҳои иқтисодӣ
Файзулло М.Қ.

« 30 » _____ 2024 сол

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Абдуллозода Зебонисо Файзулло дар мавзӯи «Созишномаи арбитражӣ: масъалаҳои назария ва таҷриба», барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 – ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ пешниҳод шудааст.

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда. Диссертатсияи Абдуллозода Зебонисо Файзулло таҳқиқоти илмии анҷомёфтае мебошад, ки аз ҷониби-муаллиф ҳамчониба таҳқиқ гардида, ба яке аз масъалаҳои муосир ва мубрами илми ҳуқуқшиносӣ - созишномаи арбитражӣ бо баррасии масъалаҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ бахшида шуда, мазмун ва муҳтавои он ба шиносномаи ихтисоси 12.00.03 - ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудааст, мутобиқ мебошад.

Саҳми илмии доғалаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он. Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба яке аз масъалаҳои муосир ва ҳалғалаби илми ҳуқуқшиносӣ, яъне созишномаи арбитражӣ бахшида шудааст.

Дар айни замон, дар муносибатҳои байналмилалӣ хусусӣ аксарияти баҳсҳои хусусияти иқтисодидоштани бунмарзӣ тарағҳо ба арбитражи байналмилалӣ тиҷоратӣ пешниҳод мекунад. Асоси салоҳияти он созишномаи арбитражӣ мебошад, ки дар шакли тавзеҳоти арбитражӣ дар шартномаи иқтисодии хориҷӣ ё ҳуҷҷати алоҳида баста шудааст. Ҳангоми ҳалли баҳс одатан арбитраҳо бо саволи қонуне, ки ба шартнома ё муносибати байни тарағҳо татбиқ мешаванд, дучор мешаванд. Принципи аз ҷониби умум эътирофшудаи мустақилияти иродаи тарағҳо ба тарағҳо шартнома имкон медиҳад, ки бо мувофиқаи тарағфайн тартиби ҳуқуқиеро, ки созишномаи онҳоро танзим мекунад, интиҳоб намоянд. Азбаски қонунгузори амалкунанда, аз ҷумла, эътибори шартнома, шакл, ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои тарағҳоро муайян мекунад, тавсия дода мешавад, ки то ба миён омадани баҳс дар бораи он мувофиқа намоянд. Бо дарназардошти таносуби байни мувофиқаи арбитражӣ ва қонунгузори амалкунанда, дар амалияи бастани шартномаҳои иқтисодии хориҷӣ дар матни тавзеҳоти арбитражӣ ишораи қонуни татбиқшаванда маъмул аст. Паҳншавии ин таҷриба тавассути тавсияҳои муассисаҳои арбитражӣ, даъвати тарағҳо барои дар тавзеҳоти арбитражӣ муқаррар кардани қонуне, ки

шартномаро танзим мекунад, ба таври васеъ мусоидат кард. Дар илми ҳуқуқ як қатор олимон ба нуқтаи назари ҳуқуқи татбиқшаванда ҳамчун шарти шартномаи ҳақамӣ эътиқод доранд. Вобаста ба ин, зарурати таҳқиқоти иловагии муносибати байни шартномаи арбитражӣ ва қонуни амалкунанда ба миён меояд.

Андешаҳоеро, ки дар илми ҳуқуқ дар бораи муносибати байни созишномаи арбитражӣ ва созишномаи интихоби ҳуқуқ ба се гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст. Тибқи назари аввал, маъмултарин, қонуни татбиқшаванда шарти иловагии созишномаи арбитражӣ мебошад. Мутобиқи равиши дуюм он шарти муҳими созишномаи арбитражӣ ҳисобида мешавад. Тарафдорони ақидаи сеюм интихоби қонунро созишномаи махсус меноманд.

Аз ин лиҳоз, ба дар доираи таҳқиқоти гузаронидашуда ба муаллиф муяссар гардидааст, ки дар доираи таҳқиқоти гузаронидашуда мафҳум ва моҳияти созишномаи арбитражиро мавриди омӯзиш ва баҳс қарор дода, онро дар қонунгузорию миллӣ, хориҷӣ ва байналмилалӣ таҳлил намудааст.

Бояд тазаккур дод, ки унвонҷӯй дар ҳалли масъалаҳои илмие, ки вобаста ба инкишофи қонунгузорию маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба нақши созишномаи арбитражӣ саҳми назарраси худро гузоштааст, Ҷамзамон мушкилотҳои илмиеро коркард намудааст, ки ҳалли онҳо барои рушди илми ҳуқуқшиносии ватанӣ ва тақмили қонунгузорию кишвар метавонанд саҳми назаррас гузоранд, аз ҷумла:

- бори нахуст дар илми ҳуқуқшиносии ватанӣ мафҳум ва доираи созишномаи арбитражӣ мавриди омӯзиш, таҳлил ва таҳқиқ қарор дода шуда, ба муаллиф муяссар гардидааст, ки мафҳуми созишномаи арбитражиро бо ақидаи худ баён намояд;

- дар таҳқиқоти манзургардида унсурҳои ҳатмӣ ва иловагии созишномаи арбитражӣ мушаххасан пешниҳод карда шудааст;

- барои ҳамаҷониба таҳқиқ намудани созишномаи арбитражӣ шартҳои эътиборнокии созишномаи арбитражӣ ошкор карда шуда, андешаи муайян баён гардидааст;

- яке аз асосҳои муҳимтарини созишномаи арбитражӣ асосҳои моддӣ ва расмӣ эътиборнокии созишномаи арбитражӣ ба ҳисоб меравад, ки он низ аз ҷониби муаллиф пурра ошкор карда шудааст;

- дар таҳқиқот муаллиф падидаи созишномаи арбитражӣ дар фаъолияти судҳои иқтисодӣ ҳангоми баррасии баҳсҳо дар арбитраж мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додааст;

- дар диссертатсияи мазкур нақши созишномаи арбитражӣ дар фаъолияти судҳои иқтисодӣ ҳангоми эътироф ва иҷрои ҳалномаҳои арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ муайян карда шудааст;

- барои рушд ва тақмили қонунгузорию миллӣ дар қисмати созишномаи арбитражӣ пешниҳод, тавсияҳои назариявӣ амалӣ манзур карда шудаанд.

Муаллиф дар таҳқиқот мафҳумҳо ва ақидаҳоро дар бораи падидаи созишномаи арбитражӣ таҳия ва коркард намуда, тавсияҳои амалӣ оид ба рушд ва тартиби бастан, тағйирдиҳӣ ва қатъи созишномаи арбитражӣ дар баррасӣ ва ҳалли баҳсҳои ҳуқуқи маданӣ ва ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ дар фаъолияти арбитраж ва судҳо пешниҳод менамояд. Андешаи мазкур ба натиҷаҳои эътирофшудаи илмӣ, маводи таърих ва ҳуқуқӣ, маводҳои таҷрибаи арбитражӣ,

конунгузорӣ асос ёфтааст.

Натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашудаи муаллиф аз он шаҳодат медиҳанд, ки таҳқиқот ба омузиши ҳамаҷонибаи назариявӣ амалии созишномаи арбитражӣ, таҳлили хулосаҳои бадастомада, пешниҳодҳо ва хулосаҳои илман асосноккардашуда дар рисола пешниҳодгардида, навоари илмӣ созишномаи арбитражӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд аст, асос меёбад.

Хулоса кардан мумкин аст, ки дар конунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми созишномаи арбитражӣ дар конунгузорӣ дода шудаанд. Дар диссертатсия муаллиф табиати ҳуқуқӣ ва мафҳуми созишномаи арбитражиро мавриди омӯзиш қарор дода пешниҳод намудааст, ки дар асоси Қонуни намунавӣ ЮНСИТРАЛ “Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ” ва матни конвенсияҳои байналмилалӣ дида мешавад, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқии мазкур созишномаи арбитражиро ҳамчун созишномаи тарафҳо дар бораи ба арбитраж додани ҳамаи баҳсҳо ва ё баҳсҳои мушаххас муайян мекунанд, ки дар робита бо дилхоҳ муносибатҳои мушаххаси ҳуқуқӣ байни тарафҳо ба вуҷуд омадаанд ва ё ба вуҷуд омада метавонанд, новобаста аз он, ки онҳо хусусияти шартномавӣ доштанд ва ё не (саҳ. 20).

Ҳамзамон муаллиф табиат ва мафҳуми созишномаи арбитражиро таҳқиқ намуда пешниҳод намудааст, ки дар он шартҳои ҳатмӣ он бояд дар мафҳуми он ба инобат гирифта шаванд: 1) интиҳоби усули арбитражӣ барои ҳалли баҳсҳо ва ё интиҳоби арбитраж ва ё дастури арбитраж; 2) ҷои арбитраж; 3) шумораи арбитрҳо; 4) ҳуқуқи моддӣ татбиқшаванда; 5) ҳолати қатъӣ будани ҳалномаи арбитражӣ (саҳ. 38).

Дар баробари баррасии табиат ва мафҳуми созишномаи арбитражӣ муаллиф унсурҳои асосӣ ва иловагии созишномаи арбитражиро таҳлил ва баррасӣ намуда, дар натиҷаи таҳлил ва омӯзиш муайян намудааст, ки ба яке аз унсурҳои асосии созишномаи арбитражӣ ҳуқуқи интиҳоби арбитр дохил мешавад. Диссертант дар матни диссертатсия қайд намудааст, ки таҳлили таҷрибаи арбитражӣ дар давлатҳои хориҷа ва дар мамлақати мо нишон медиҳад, ки бинобар мурочиатҳои гуногун шумораи арбитрҳо ва тартиби таъини онҳо аз ҷониби тарафҳо бояд масъалаи мазкурро дар созишномаи арбитражӣ зикр намояд, зеро сарфи назар аз вазъияти норозигии тарафҳои муҳолиф (муқобил), ягона тараф аз ҳуқуқи интиҳоби арбитр маҳрум намекунад. Муаллиф зикр намудааст, ки созишномаи арбитражӣ дар баробарӣ унсурҳои ҳатмӣ (асосӣ) метавонад дорои унсурҳои иловагӣ бошад, ба монанди таҳассус ва шаҳрвандии арбитрҳо, таъмини махфияти муҳокима, муҳлатҳои тезондашудаи ҳалли баҳсҳо ва ғайра гарчанде ба мавзӯ, моҳият ва мазмуни созишномаи арбитражӣ таъсир нарасонад ҳам, аммо дар баъзе ҳолатҳо унсурҳои зикргардида метавонанд нақши ҳалкунандаро дар бар гиранд. Ҳамзамон ӯ қайд менамояд, ки аз ҷумла, таҳассуси арбитр, яъне, дониш ва малакаи касбии арбитр барои дуруст ҳал гардидани баҳс ва қабули ҳалномаи асосноку қонунӣ таъсири худро мерасонад. ва дар созишномаи арбитражӣ ворид намудани чунин унсурҳо аз аҳаммият берун намебошанд (саҳ. 74).

Дар илми ҳуқуқшиносии бозътиборӣ ва безътибории созишномаҳои маданӣ-ҳуқуқӣ яке аз асосҳои ҳатмӣ ба ҳисоб меравад, ки муаллиф дар матни диссертатсия ба ҳолати мазкур дар созишномаи арбитражӣ низ ба он диққати маъхсус зоҳир намудааст. Дар таҳқиқоти гузаронидашуда диссертант

этиборнокии созишномаи арбитражиро ба қисми моддӣ ва расмӣ ҷудо менамояд. Мавсуф ба хулоса омадааст, ки қисми моддии этиборнокии созишномаи арбитражӣ тарафхоро аз руи омилҳои зерин тақсим карда мешаванд: 1) мушкилоти марбут ба масъалаҳои ҳуқуқи шартномавӣ вучуд дорад. Дар баробари ин, ӯ зикр намудааст, ки ҳуди созишномаи арбитражӣ низ шартнома буда, ба он принципҳои умумии этиборнокии шартномаҳо низ паҳн мегардад. Муаллиф асосҳои нӯмбаршударо дар созишномаи арбитражӣ муҳим эътироф намуда, дар сурати дар созишномаи арбитражӣ мавҷуд будани унсури хориҷӣ бояд ҳолатҳои зерин ба назар гирифта шаванд; 2) асосҳои қобилияти ҳуқуқдорӣ тарафҳои созишномаи арбитражӣ, яъне «ҳуқуқи тобеъии субъективӣ», маҷмуи категорияҳои, ки бо ифодаи ихтиёрии ирода, ба ибораи дигар, нуқси ирода (маҷбуркунӣ, гумроҳӣ, хатоӣ ва ғ.) алоқаманданд. 3) ин имкони баррасии баҳс ҳамчун субъекти ба истилоҳ «салоҳияти воқеии арбитражӣ» мебошад. Ба этиборнокии расмии созишномаи арбитражӣ муаллиф аҳамияти хоса зоҳир намуда, аз рӯи шакли бастанӣ шуданашон онҳоро ба шакли хаттӣ ё электронӣ тақсим намудааст. (саҳ. 102).

Дар баробари муайян намудани этиборнокии расмии созишномаи арбитражӣ муаллиф ба проблемаҳои он тавачҷӯх зоҳир намуда, ба хулоса омадааст, ки дар байни талаботи расмии созишномаи арбитражӣ, ки дар муқаррароти конвенсияҳои байналмилалӣ, қонунҳои миллӣ дар бораи арбитраж ва Қонуни намунавии ЮНСИТРАЛ “Дар бораи арбитражи байналмилалии тиҷоратӣ” пешбинӣ шудаанд, талаботи универсалӣ «хаттӣ» мебошад. Диссертант доир ба дигар талаботҳои расмии этиборнокии созишномаи арбитражӣ эрод гирифта, зикр намудааст, ки оқилона будани дигар талаботҳои расмӣ, ба монанди талабот ба андозаи ҳуруф, ки дар он тавзеҳоти арбитражӣ бояд ҷоп карда шавад, аз талаботи гарони махсус ва беасос даст кашидан нисбат ба шакли созишномаи арбитражӣ хеле баҳсбарангез эътироф намудааст. Инчунин муҳаққиқ доир ба шакли хаттии созишномаи арбитражӣ талаботи зеринро пешниҳод намудааст: 1) кафолати шакли хаттии созишномаи арбитражӣ он аст, ки тарафҳо аз таъсири безътибории созишномаи арбитражӣ огоҳ мешаванд ва баррасии баҳсро дар суди давлатӣ истисно мекунанд; 2) шакли хаттии созишномаи арбитражӣ ин ҳимоя аз ворид шудан ба муносибатҳои бемулоҳиза аст, ки даст кашидан аз ҳуқуқи дастрасӣ ба судҳои муқаррариро дар назар дорад. Муҳаққиқ дар баробари баррасии баҳс дар суди давлатӣ (суди иқтисодӣ) ва суди арбитражӣ, ки аз ҷониби қонунгузор ҳамчун шакли алтернативии ҳифзи ҳуқуқҳои маданӣ эътирофнамуда диққат додааст. Таҳқиқгар этиборнокии расмии созишномаи арбитражиро ба вобастагии ногусастанӣ доштани он аз шакли бастанӣ рабт дода, зикр намудааст, ки созишномаи арбитражӣ тибқи санадҳои байналмилалӣ ва қонунҳои миллӣ бояд дар шакли хаттӣ ё электронӣ таҳия ва имзо расонида шавад (саҳ. 137-138).

Ба андешаи муаллиф, тибқи созишномаи арбитражӣ ба тарафҳо додани имконияти худсарона тағйир додани асосҳо барои бекор кардани ҳалномаи арбитражӣ беасос шуморида, муқаррарномаҳои асосҳои иловагӣ барои бекоркунӣ ҳолати пешгӯишавандагии муурофияи арбитражиро як шакли ҳалалдоркунӣ меҳисобад ва ҳолати мазкурро боз як тарзи таъхиргузори иҷроӣ ҳалномаи арбитражӣ баён намудааст, зеро ба ақидаи ӯ асосҳои мавриди баҳс қарордодашудаи тарафҳо хусусияти баҳодихӣ доранд ва дар суд бораи

муайяннамоии боэтибории ҳалномаҳо баҳсҳои тӯлониро ба вуҷуд меоранд (саҳ. 162-163).

Дар раванди баррасии эътироф ва иҷрои ҳалномаҳои арбитражии хориҷӣ аз ҷониби судҳои иқтисодӣ ва нақши созишномаи арбитражӣ дар он таҳқиқгар ба он ақида мебошад, ки муқаррарномаи стандартҳои «ҷаҳонӣ» оид ба рад кардани эътироф ва иҷрои ҳалномаҳои арбитражӣ, амалан, ғайриимкон мебошад, зеро новобаста аз он ҳолат, ки Конвенсияи Нью-Йорк зиёда аз 140 давлат ба он аъзо мебошанд, як қатор мамлакатҳо дар онҳо аъзобуда Конвенсияи номбурдари эътироф карда нашудааст. Бинобар ҳолати мазкур муаллиф ба он андеша мебошад, ки мутаносибан, асосҳо барои рад кардани эътироф ва иҷрои ҳалномаҳои арбитражии хориҷӣ бо қонунҳо ва амалияи миллӣ муқаррар карда шуда истодаанд. Мавсуф зикр менамояд, ки ҷонибҳои шартнома маданӣ-ҳуқуқӣ бояд ҳангоми таҳияи ва батавсибрасонии созишномаи арбитражӣ ба он тавачҷуҳи махсус зоҳир намоянд, зеро дар бештари ҳолатҳо қонунҳои моддӣ ва мулоҳизавие, ки тарафҳо интиҳоб менамояд, бевосита ба бекор намуданги ҳалнома дар сурати ба муқаррароти қонунгузории кишвари иҷрои ҳалномаи арбитражӣ мувофиқат накардан, таъсир мерасонад. Диссертант, эътироф ва иҷрои ҳалномаҳои арбитражиро аз натиҷаи ниҳони баррасии баҳсҳо дар судҳои арбитражии байналмилалӣ тичоратӣ бевосита аз шартҳои созишномаи арбитражии тарафҳо вобаста доштаниро эътироф менамояд (саҳ. 177-178).

Дар умум метавон хулосабарорӣ намуд, ки муҳаққиқ мақсадҳо ва вазифаҳои гузошташударо оид ба созишномаи арбитражӣ аз нуқтаи назари амалӣ ва назариявӣ дуруст таҳлил намуда, андешаҳои муҳими илмиро пешниҳод намудааст, ки барои илми ҳуқуқшиносии маданияи ватанӣ ва хориҷӣ аҳамияти бузурги назариявӣ амалӣ доранд.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ (бо нишон додани наwgонӣ, аҳамияти илмӣ ва амалии онҳо), ки барои он ба доwtалаб додани дараҷаи илмии дархостшаванда мумкин аст.

Таҳқиқоти ба ҳимоя пешниҳодшуда нахустин таҳқиқоти маҷмӯавӣ оид ба созишномаи арбитражӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Нуқтаҳо, андешаҳо, ақидаҳо ва мулоҳизаҳои илмии диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд, наwgонии таҳқиқот ва натиҷаҳои ҳалли вазифаҳои гузошташударо нишон медиҳанд.

Диссертатсияи Абдуллозода З.Ф. дораи аҳамияти назариявӣ ва амалӣ мебошад. Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионии Абдуллозода З.Ф. дар он ифода меёбад, ки хулосаҳо ва пешниҳодҳои дар натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда ба даст омадаанд, барои ҳалли масъалаҳои назариявӣ ва амалӣ дар самти созишномаи арбитражӣ дар муносибатҳои арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ ва илм дар ин самт истифода карда мешаванд. Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он зоҳир гардидааст, ки хулоса ва тақлифу пешниҳодҳои дар он зикргардида метавонанд барои ҳалли баҳсҳо дар як қатор ҳолатҳои баррасии парванда дар арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ, ки ба танзими муносибатҳои тарафҳои шартнома равона гардидааст, мусоидат менамоянд. Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аён мегардад, ки тағйиру иловаҳои ба муқаррароти қонунҳои пешниҳодгариди ва хулосаву пешниҳодҳои таҳқиқотро метавон ҷиҳати тақмили қонунгузории

кишвар вобаста ба созишномаи арбитражӣ истифода намуд.

Хулоса ва пешниҳодҳои дар таҳқиқоти диссертациони Абдуллозода З.Ф. манзургардида дар хусуси инкишофи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба созишномаи арбитражӣ метавонанд дар омода намудани васоити таълимӣ дар самти баррасии алтернативии баҳсҳо, инчунин чараҳои таълими илмҳои ҳуқуқи маданӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи мурофиавӣ иктисодӣ ва навиштани мақолаҳои илмӣ, рисолаҳои дипломию магистрӣ ва дигар корҳои таҳқиқотию илмӣ истифода гарданд.

Бо мақсади исботи навиштаҷотҳои болозикр метавон ба чанде аз натиҷаҳои илмӣ таҳқиқоти диссертационӣ ишора намуд, ки дар асоси он доктараб Абдуллозода З.Ф. арзандаи дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ мебошад:

1. Дар навгонии 1 мавсуф асоснок намудааст, ки созишномаи арбитражӣ ягона асоси ҳуқуқии баррасӣ ва ҳалли баҳсҳо дар арбитражи байналмилалӣ мебошад ва бе созишномаи арбитражӣ парвандаи арбитражӣ кушода эълон карда намешавад ва мурофиаи арбитражӣ низ бе назардошти он гузаронида намешавад. Эътироф ва иҷрои ҳалномаҳои арбитраж низ ба созишномаи арбитражӣ алоқамандӣ ва вобастагии зич дорад.

2. Дар навгонии 2 бошад, муаллиф исбот намудааст, ки муайян намудани унсурҳои асосии созишномаи арбитражӣ дорои аломатҳои зерин мебошанд: 1). Унсурҳои ҳатмӣ: интихоби институти арбитражӣ ё муроҷиат ба дастури он; ҷойи арбитраж; шумораи арбитражҳо; ҳуқуқи татбиқшаванда; қатъӣ будани ҳалномаи арбитражӣ. 2). Унсурҳои иловагӣ: таҳассус ва шаҳрвандии арбитражҳо; таъмини махфияти муҳокима; в) муҳлатҳои тезондашудаи ҳалли баҳсҳо ва ғайра.

3. Дар навгонии 3 муҳаққиқ ба хулоса омадааст, ки талаботи забони арбитраж яке аз масъалаҳои асосии созишнома ва мурофиаи арбитражӣ буда, дар ҳолатҳои, ки тарафҳо дар муқаррароти созишномаи арбитражӣ унсурҳои забони арбитражиро пешбинӣ накарда бошанд, забони арбитраж аз ҷониби ҳайати арбитраж бо салоҳдиди худ ё тибқи муқаррароти дастури арбитраж муайян карда мешавад. Ба андешаи ӯ дар ин маврид, муқаррароти мазкур дар арбитраж ба манфиати тарафҳо намебошад, ва метавонад мушкилоти номуайянеро ба вучуд орад (даъвати тарҷумон, афзоиши хароҷоти арбитражӣ ва ғ.).

4. Дар навгонии 4 диссертант қайд менамояд, ки ҷойи баргузорию арбитраж ва ҷойи маҷлиси он гуногун мебошад. Ӯ ба он ақида розӣ аст, ки ҷойи арбитраж ҷойест, ки арбитраж ҷойгир аст ё суроғи он тибқи дастури арбитраж муайян карда мешавад ва ҷойи баргузорию маҷлиси арбитражӣ (муҳокима) ҷойест, ки арбитраж баҳсро баррасӣ мекунад ва ин ҷой бо созиши тарафҳо ё дар ҳолати набудани чунин созиш аз ҷониби арбитраж ё арбитраж муқаррар мешавад. Ӯ бо он нуктаи назар розӣ мебошад, ки пешниҳоди шикоят аз болои ҳалномаи арбитражӣ ва иҷрои он аз дуруст муайян кардани маҳалли арбитраж вобастагӣ дорад. Яъне ба андешаи ӯ маҷлиси маҷлиси арбитражӣ (муҳокима) аҳаммияти ҳуқуқӣ надошта, балки маҳалли ҷойгиршавии арбитраж аҳаммият дорад.

5. Яке аз навгонҳои пешниҳодшудаи таҳқиқгар, ки бештар қобили бештари таваҷҷӯҳ мешавад ин навгонии 6 мебошад. Ба андешаи муаллиф аз

сабаби ба вучуд омадани вазъи эпидемиологӣ ва пандемиявӣ дар ҷаҳон, ҷаласаҳои арбитражӣ оид ба моҳияти баҳс метавон ҳамчун истисно аз қоидаҳои умумӣ тавассути истифодаи видеоконфронс анҷом дода шавад. Ба андешаи диссертант барои ба роҳ мондани чунин баррасии баҳси тарафҳо бояд шартҳои зерин ба назар гирифта шаванд: - розигии ҳайати арбитраж; - иштироки арбитражӣ дар муҳокима ва омода намудани ҳалномаҳо; - мавҷудияти воситаҳои техникийи видеоконфронс; - розигии тарафҳо оид ба истифодаи воситаҳои техникийи видеоконфронс дар арбитраж; - истифодаи тартиби “маҷозӣ” барои баргузори маҷлисҳо ва қабули ҳалномаҳо аз ҷониби тарафҳо ё арбитраж ба таври лозима дар бораи арбитражи байналмилалӣ тижоратӣ шуда бошад; - таъмини махфияти муҳокимаи арбитражӣ.

6. Дар навбастии 9 муаллиф созишномаи арбитражиро аз нигоҳи илмӣ таҳлил намуда, қайд намудааст, ки қисми моддии эътиборнокии созишномаи арбитражӣ тарафҳоро аз рӯи омилҳои зерин тақсим карда мешавад: яқум, мушкилоти марбут ба масъалаҳои ҳуқуқӣ шартномавӣ вучуд дорад ва ҳуди созишномаи арбитражӣ низ шартнома буда, ба он принципҳои умумии эътиборнокии шартномаҳо низ паҳн мегардад. Асосҳои баёнгардида дар созишномаи арбитражӣ муҳим мебошанд, ба шарт ки агар дар он унсури хориҷӣ мавҷуд бошад. Дуюм, асосҳои қобилияти ҳуқуқдорӣ тарафҳои созишномаи арбитражӣ, яъне «ҳуқуқи тобеатии субъективӣ», маҷмуи категорияҳои, ки бо ифодаи ихтиёрии ирода, ба ибораи дигар, нуқси ирода (маҷбуркунӣ, гумроҳӣ, хатоӣ ва ғ.) алоқаманданд. Сеюм, ин имкони баррасии баҳс ҳамчун субъекти ба истилоҳ «салоҳияти воқеии арбитражӣ» мебошад. Дар баробари ин муаллиф эътиборнокии расмӣ созишномаи арбитражӣ дар шакли бастанӣ он ифода намуда онҳоро ба шакли ҳатӣ ё электронӣ ҷудо менамояд.

7. Дар нбастии 10 муаллиф аз нуқтаи назари назариявӣ ба ҳулосае омадааст, ки дар асоси созишномаи арбитражӣ, қонунгузори байналмилалӣ ва миллӣ судҳои иқтисодӣ ду вазифаро иҷро мекунанд: назоратӣ ва ёрирасон. Вазифаи назоратии судҳои иқтисодӣ аз он иборат аст, ки онҳо иҷроӣ ҳалномаи арбитражиро таъмин намуда, ҳуқуқдоранд ба баррасии парвандаҳои арбитражӣ дахлат кунанд. Чунин вазифаҳо санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дорои хусусияти байналмилалӣ ё миллӣ ва таҷрибаи арбитражӣ, пешбинӣ мекунанд. Вазифаи ёрирасонии судҳои иқтисодӣ аз расонидани кумак ба арбитраж дар баррасӣ ва ҳалли баҳсҳои арбитражӣ иборат аст.

8. Дар тавсияи амалии муаллиф пешниҳод менамояд, ки боби 3 ва моддаи 28 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 март соли 2015 “Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тижоратӣ” дар таҳрири дар Қонуни намунавии ЮНСИТРАЛ пешбинишуда мутобиқ карда шавад, зеро он ба моҳият ва мазмуни созишномаи арбитражӣ наздиктар мебошад.

9. Ҳамзамон, муаллиф пешниҳод намудааст, ки дар номи боби 28 ва матни моддаҳои боби мазкур ва моддаҳои 126¹, 249 Кодекси муҳофизатии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйирот ворид карда шуда, қалмаҳои «арбитражи хориҷӣ» ба қалмаҳои «арбитражи байналмилалӣ тижоратӣ» иваз карда шавад, зеро он бояд ба муқарроти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунҳои соҳавӣ бояд мутобиқ бошад.

10. Инчунин, дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда муаллиф барои

ворид намудани тағйирот ба моддаи 213¹ КМИ ҚТ доир ба асосҳои рад кардани эътироф ё мавриди иҷро қарор додани ҳалномаи арбитражӣ пешниҳод намудааст, ки он ба талаботҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқии дигар мутобиқ мебошад.

11. Дар баробари ин, аз ҷониби муаллиф пешниҳод намудани масъалаи дар таҳрири нав қабул намудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ”, ки бо сарҳати шашуми банди 54 Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018–2028, ки бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феввали соли 2018, таҳти №1005 тасдиқ карда шудааст, асоснок мегардад, қобили қабул мебошад.

Дар ин қисмат метавон иброз намуд, ки муаллифи рисолаи илмӣ бо назардошти нуқтаҳои илмӣ ва тавсияҳои амалии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, ки ҳамагӣ навгонии илмӣ ба ҳисоб мераванд, сазовор ба дараҷаи илмии дархостшаванда мебошад.

Бояд қайд намуд, ки дар баробари муваффақиятҳои ишорашуда, инчунин дар рисолаи илмӣ баъзе масъалаҳои баҳсноку норавшан ҷой доранд, чунончӣ:

1. Сарфи назар аз ҳулосаи нухуми таҳқиқоти диссертатсионӣ (саҳ. 13), ки ҳангоми ҳал намудани масъала доир ба риояи шакли созишномаи арбитражӣ ба судҳо зарур аст, ки ба муқаррар намудани шакли тасдиқи созишномаи арбитражӣ аҳаммият диҳанд, муаллиф дар боби дуюм масъалаи шакли созишномаи арбитражиро дар созишномаҳои байналмилалӣ, қонунгузори милли ва як қатор давлатҳои хориҷӣ ҳамаҷониба омӯхта, бо дарназардошти баёноти саҳифаҳои 102 ва 138 рисола метавонист дар бораи шакли созишномаи арбитражӣ, аз ҷумла дар доираи қонунгузори милли, ҳулосаи мушаххастар пешниҳод кунад. Доир ба масъалаи мазкур муаллифро зарур аст, ки мавқеи худро муайян намояд.

2. Муаллиф дар зербоби 2.3. рисолаи худ қайд намудааст, ки «...бо бекор кардани талаботи баимзорасонӣ, моддаи 7 таҷдидшуда расмиётеро, ки сабаб ва заминаи аз ҷониби судҳо эътироф нашудани созишномаҳои арбитражӣ мегардиданд, бартараф кард. Шартномаи баимзонарасидаи дорои тавзеҳоти арбитражӣ ё созишномаи арбитражи имзошуда тибқи Конвенсияи Нью-Йорк боэътибор доништа мешавад, агар тахмин кард, ки давлате, ки ҳалнома бояд дар он эътироф ва иҷро карда шавад, ҳам моддаи 7 Қонуни тақмилшудаи намунавӣ ва ҳам Тавсияҳо оид ба тафсири банди 1 моддаи VII Конвенсияи Нью-Йорк қабул намудааст. Ҳамин тариқ, ЮНСИТРАЛ ба моддаи 7 Қонуни намунавӣ тағйирот ворид кард, ки онро ба амалияи муосири савдои байналмилалӣ мутобиқ созад. Аммо, мунтазири яқсон қабул гардидани тағйиротҳои пешниҳодшуда будан низ дуруст нест, зеро вариантҳои алтернативии қабули тағйиротҳо мавҷуданд. Бо вучуди ин, ҳатто агар қабули мутаносиби тағйиротҳо «ба даст наоянд» онҳо барои тафсири «дуруст» ва «муфиди» мафҳуми «созишномаи арбитражи боэътибор» дар доираи аҳдҳои ҷорӣ байналмилалӣ мусоидат мекунанд. Бо дарназардошти гуфтаҳои боло, чунин ҳулоса қардан мумкин аст, ки ҳамаи тағйироти дар муқаррарот оид ба шакли шартномаи арбитражӣ дар Қонун “Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ” қабулгардида на ба тасдиқи далели баста шудан ва ҷой доштани созишномаи арбитражӣ, балки ба муайян намудани ҳолати шакли инъикос гардидани

созишномаи арбитражӣ барои тасдиқи мундариҷаи он нигаронида шудаанд.» (саҳ. 134). Аз ин рӯ, муаллиф оид ба ин масъала мавқеи худастро мушаххас намояд.

3. Муаллифи рисолаи илмӣ дар тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот худ аввалан пешниҳод оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба моддаи 28 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи арбитражи байналмилалии тиҷоратӣ” мазмун намуда, баъдар ба Кодекси муурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва боз ба дастури арбитражӣ меъёри шабеҳро пешниҳод намудааст, ки ҳолати мазкур нофаҳмоии мантикиро ба миён меорад. Аз муаллиф хоҳиш карда мешавад, ки ҳолати мазкурро шарҳ диҳад.

Аммо, эрод ва норасоҳои ишорашуда ба мазмуну мундариҷаи диссертатсия таъсир намерасонанд ва арзиши илмии онро коста намегардонанд.

Автореферат ба мухтавои диссертатсия мувофиқат дорад. Дар автореферат натиҷаҳои асосии таҳқиқот, алаҳусус мазмуни мухтасари таҳлили кофии бобҳо ва зербобҳои диссертатсия дарҷ ёфтаанд.

Мутобиқати таҳассуси илмии доктара ба дараҷаи илмӣ.

Диссертатсияи Абдуллозода Зебонисо Файзулло ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи нафисии илмии диссертатсионӣ, нуқтаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд. Инчунин, тарзи навишт, масъалагӯзорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Хулоса, рисолаи диссертатсионии Абдуллозода Зебонисо Файзулло ба талаботҳо оид ба қорҳои диссертатсионӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 - ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибқорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ мебошад.

Тақриз дар асоси муқаррароти мавҷуда, махсусан бандҳои 76, 77, 78, 79 ва 81-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, таҳия ва пешниҳод гардидааст.

Диссертатсия ва автореферат дар семинари васеи илмӣ-назариявии кафедраи ҳуқуқи граждани Муассисаи байнидавлатии таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи Славянии Русияву Тоҷикистон» мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Дар семинар иштирок доштанд 11 нафар: тарафдор - 11 нафар, муқобил ва бетараф нест. Суратмаҷлиси семинари васеи илмӣ-назариявӣ таҳти №3 аз “27” декабри соли 2024.

Тақриси муассисаи пешбар аз ҷониби Носиров Хуршед Толибович- доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, мудири кафедраи ҳуқуқи граждани Муассисаи байнидавлатии таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи Славянии Русияву Тоҷикистон» омода карда шуда, дар маҷлиси кафедра муҳокима ва ҷонибдорӣ карда шудааст. Дар маҷлис иштирок доштанд 10 - нафар: тарафдор -

10 нафар, муқобил ва бетараф нест. Суратмачлиси кафедра тахти №4 аз 27 декабри соли 2024.

Раиси семинари васеи илмӣ-назариявӣ:

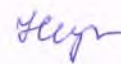
мудири кафедраи ҳуқуқи граждани
Муассисаи байнидавлатии таҳсилотии
олии касбии «Донишгоҳи Славянии Русияву Тоҷикистон»
Тоҷикистон» доктори илмҳои
ҳуқуқшиносӣ, профессор

Носиров Х.Т.

Ташхисгар:

мудири кафедраи ҳуқуқи граждани
Муассисаи байнидавлатии таҳсилотии
олии касбии «Донишгоҳи Славянии Русияву Тоҷикистон»
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

Носиров Х.Т.

Котиби чаласа:

дотсенти кафедраи ҳуқуқи граждани
Муассисаи байнидавлатии таҳсилотии
олии касбии «Донишгоҳи Славянии Русияву
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент

Исмоилова З.И.

Имзои Носиров Х.Т.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳои
Муассисаи байнидавлатии таҳсилотии
олии касбии «Донишгоҳи Славянии
Русияву Тоҷикистон»

Раҳимов А.А.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода, 30,
тел. (+992 237) 221-35-50, prekora@mail.ru, <https://www.rtsu.tj/ru>